

A large, stylized graphic of a leaf or flame shape, composed of several overlapping, curved segments in shades of light beige and cream, set against a solid blue background. The graphic is positioned on the left side of the page, partially overlapping the text area.

Gamratka
21 września 2023 roku

ZAWOŁANI PO IMIENIU

**Upamiętnienie
Zofii i jej syna Aleksandra Kurów
zamordowanych za pomoc Żydom
w czasie okupacji niemieckiej**

**musimy zatem wiedzieć
policzyć dokładnie
zawołać po imieniu
opatrzyć na drogę**

ZBIGNIEW HERBERT

**człowieka trzeba mierzyć
miarą serca**

JAN PAWEŁ II

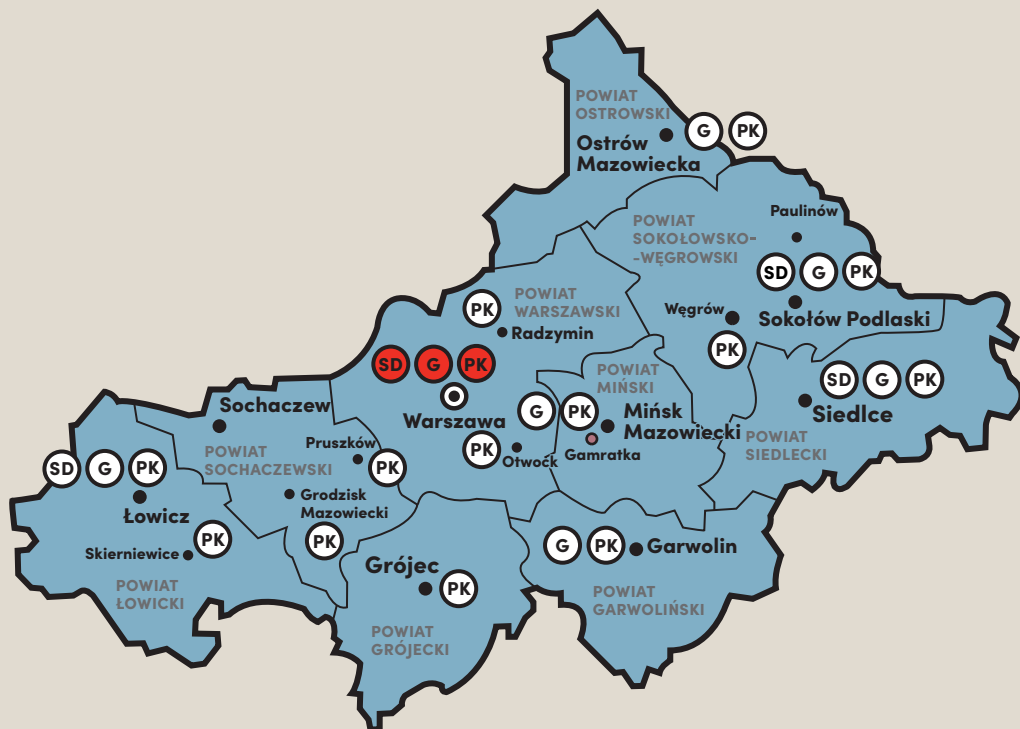
Patronat Honorowy
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Andrzeja Dudy

W ramach programu **Zawołani po imieniu** Instytut Pileckiego wydobywa z niepamięci historie Polaków, którzy za ratowanie Żydów skazanych na Zagładę zapłacili życiem własnym i swoich najbliższych. Program łączy badania naukowe, edukację historyczną i różnorodne działania w obszarze kultury pamięci.

Poszukiwaniom archiwalnym, które służą dokładnemu odtworzeniu przebiegu wydarzeń, towarzyszą wizyty w miejscach zbrodni – najczęściej w małych miejscowościach i wsiach – wywiady ze świadkami oraz zbieranie notacji filmowych. Kluczowe znaczenie ma nawiązanie relacji z rodzinami zamordowanych i potomkami ratowanych Żydów, jeśli tym ostatnim udało się przeżyć. W każdym przypadku punktem kulminacyjnym jest odsłonięcie kamienia. Widniejąca na nim inskrypcja w języku polskim i angielskim upamiętnia zamordowanych Polaków oraz Żydów, którzy zginęli wraz z nimi. Kamień ten staje się trwałym znakiem pamięci o bohaterach tam, gdzie doszło do tragicznych wydarzeń. Integracja środowiska rodzin **Zawołanych po imieniu** pomaga im zmierzyć się z trudnymi doświadczeniami z przeszłości. Dzięki spotkaniom i warsztatom edukacyjnym społeczność lokalne mogą poznać i zrozumieć własną historię. Kampania informacyjna służy wprowadzeniu losów **Zawołanych po imieniu** do pamięci zbiorowej w Polsce i na świecie.

Program **Zawołani po imieniu** oddaje sprawiedliwość heroicznej postawie Polaków, którzy świadomie ryzykowali życie własne i swoich najbliższych, aby nieść pomoc żydowskim przyjaciołom, sąsiadom, a czasem nieznanym, i zapłacili za to najwyższą cenę. Program ukazuje zarazem bezwzględne realia niemieckiej polityki okupacyjnej, która niszczyła wszelkie więzi solidarności między Polakami a Żydami i sprawiała, że najdrobniejszy gest współczucia, każdy ludzki odruch, był karany śmiercią. **Zawołani po imieniu** niosą także uniwersalne przesłanie mówiące o odwadze, poświęceniu i solidarności z prześladowanymi, wartościach, które wyznaczają miarę człowieczeństwa.

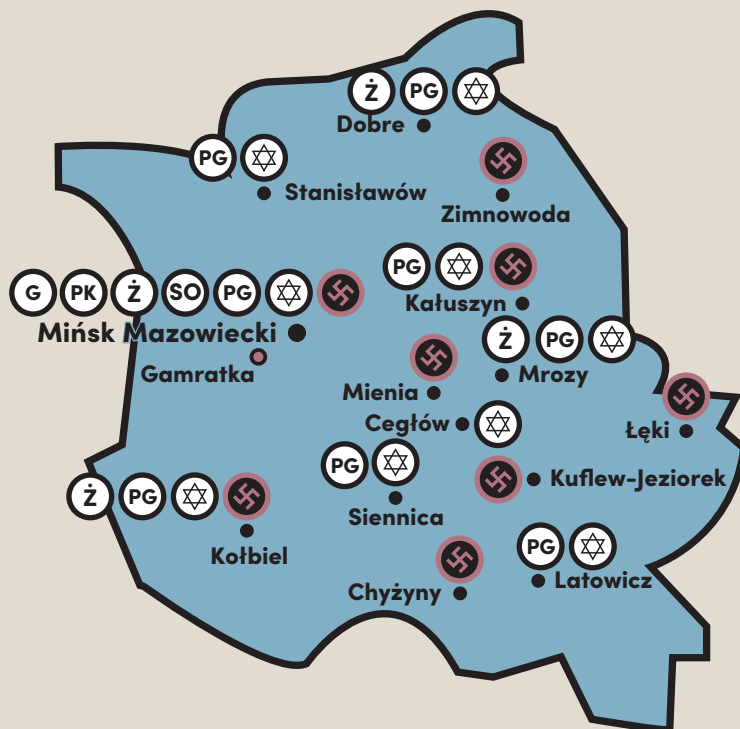
Dyskrykt warszawski

- SD** siedziba dowódcy SD w dyskrycie warszawskim
- G** siedziba dowódcy Gestapo w dyskrycie warszawskim
- PK** dyrekcja policji kryminalnej w dyskrycie warszawskim (Kripo)
- SD** placówki zewnętrzne SD
- G** placówki zewnętrzne Gestapo

- PK** placówka zewnętrzna policji kryminalnej (Kripo)
- SO** placówka zewnętrzna Sonderdienst
- Ż** posterunek żandarmerii
- PG** posterunek policji granatowej
- ☆** getto

Powiat miński

obozы i miejsca pracy przymusowej

powiat miejski Warszawa

miejsce zdarzeń

ZOFIA KUR ZOSTAŁA ZAMORDOWANA PRZEZ NIEMCÓW 27 LIPCA 1943 ROKU ZA POMOC ŻYDOM.
FOTOGRAFIA ZE ZBIORÓW RODZIN TYWONKÓW I PIEKARSKICH.

Inwazja niemiecka w 1939 roku przyniosła długie lata brutalnej okupacji. Wszechobecne represje i terror wyniszczały polskie społeczeństwo. Ofiarą największych prześladowań padła ludność żydowska. W Mińsku Mazowieckim Niemcy utworzyli getto w październiku 1940 roku. Zmusili do osiedlenia się w nim ponad 5 tys. Żydów. Niecałe dwa lata później, w sierpniu 1942 roku, rozpoczęli likwidację getta, wysyłając większość z jego mieszkańców do obozu zagłady w Treblince. Ponadto w trakcie akcji likwidacyjnej zastrzelili około tysiąca osób. Ci, którym udało się uniknąć egzekucji lub wywózki, rozpoczęli dramatyczną walkę o przetrwanie.

W czerwcu 1943 roku do gospodarstwa Zofii Kur przyszli trzej Żydzi. Uciekli oni z jednego z obozów pracy zlokalizowanych w Mińsku Mazowieckim i poprosili o schronienie. Byli to Lejzor Matuszewski, Berek Szafir oraz nieznany z imienia i nazwiska mężczyzna. Zofia Kur postanowiła zapewnić im kryjówkę, choć za pomoc Żydom groziła kara śmierci. Kobieta mieszkała z dziećmi: Janem (21 lat), Aleksandrem (18 lat), Stefanem (12 lat) i Krystyną (7 lat) w Gamratce położonej w okolicy Mińska Mazowieckiego. Kurowie utrzymywali się z pracy na roli. Sytuacja materialna rodziny była trudna, ponieważ Stanisław Kur, mąż Zofii, trafił na przymusowe roboty do III Rzeszy.

Kryjówka Żydów znajdowała się w przydomowej ziemiance. W trakcie dnia mężczyźni przebywali głównie w lesie, do gospodarstwa przychodzili nocować. Wobec coraz większych trudności z wyżywieniem Berek Szafir postanowił napisać do Jana Kamińskiego, przedwojennego znajomego. Prosił o zwrot części pieniędzy, które Żydzi zostawili u niego na przechowanie. Warto zaznaczyć, że w czasie okupacji Kamiński przejął również szlamiarnię należącą do Mechla Szafira, ojca Berka. List zaniósł Zofia Kur. Kamiński po przeczytaniu go miał zanotować adres, pod którym przebywają Żydzi. Obiecał także, że następnego dnia sam przyniesie pieniądze.

Niestety zamiast obiecanej pomocy nad ranem 27 lipca 1943 roku do gospodarstwa Zofii Kur przyjechały niemiecka żandarmeria i granatowa policja. Akcją dowodził Friedrich Gutberlet, pełniący funkcję zastępcy komendanta w Mińsku Mazowieckim, znany wśród okolicznych mieszkańców z okru-

cieństwa. Odpowiadał on m.in. za śmierć Kazimierza Przekory i trzech nieznanych z imienia i nazwiska Żydów zamordowanych w Hucie Mińskiej. Gutberlet zarządził, żeby kilku miejscowych rolników stawiono u Kurów. Według świadków Niemcy otoczyli dom i zapukali w okno. W mieszkaniu była Zofia wraz z synem Aleksandrem. Jej pozostałe dzieci przebywały u rodziny we wsi Karolina. Gdy kobieta wyszła, padło pytanie czy kogoś ukrywa. Zofia zaprzeczyła. Wówczas żandarmi przystąpili do rewizji. Ich uwagę zwróciła znajdująca się na podwórku piwnica na ziemniaki. Niemcy zaczęli rzucać w nią granatami. Wśród huku wybuchów rozległy się krzyki mordowanych ludzi. Gutberlet wydał rozkaz, aby zdjęto gałęzie zasłaniające wejście do kryjówki i wyciągnięto ukrywających się. Dwaj z nich byli ciężko ranni, a jeden prawdopodobnie już nie żył. Żydzi zostali zrewidowani, po czym rozpoczęto ich przesłuchiwanie. Mężczyźni nie wydali swoich współzycieli. Twierdzili, że spędzili tu dopiero pierwszą noc, bez wiedzy gospodyni. Po przesłuchaniu Gutberlet osobiście ich zastrzelił. Wówczas żandarmi nakazali pogłębić częściowo zasypaną ziemiankę Aleksandrowi Kurowi oraz jednemu ze zgromadzonych Polaków – Stanisławowi Frelakowi. Gdy uznali, że dół jest wystarczająco głęboki, Frelakowi pozwolono wyjść z niego, Aleksandra natomiast zabito strzałem z pistoletu. Do grobu wrzucono również zamordowanych wcześniej Żydów.

W tym samym czasie Gutberlet zmusił Zofię Kur, aby poszła z nim do domu. Żandarm kazał Zofii schylić się i zabrać rzeczy spod łóżka. Kiedy ta wykonywała polecenie, Gutberlet zastrzelił ją. Następnie Niemcy przystąpili do rabowania inwentarza. Gdy zabrali cenniejsze przedmioty, podpalili gospodarstwo.

Po dokonaniu zbrodni żandarmi zagrozili zgromadzonym gospodarzom, że jeśli dowiedzą się, że w wsi ukrywają się kolejni Żydzi, to mieszkańców rozstrzelają, a domy spalą, tak jak to zrobili w przypadku rodziny Kurów.

Zwłoki zabitych Żydów zostały pochowane na miejscu zbrodni. Ciała Zofii i Aleksandra Kurów spoczęły na cmentarzu w Mińsku Mazowieckim.

JAN KUR, SYN ZOFII I BRAT ALEKSANDRA. W CZASIE NIEMIECKIEJ AKCJI W GAMRATCE WRAZ Z MŁODSZYM RODZEŃSTWEM STEFANEM I KRYSZYŃĄ PRZEBYWALI W KAROLINIE. FOTOGRAFIA ZE ZBIORÓW RODZINY PIEKARSKICH.

RYNEK W MIŃSKU MAZOWIECKIM W LATACH 1940-1942. FOTOGRAFIA ZE ZBIORÓW MUZEUM ZIEMI MIŃSKIEJ W MIŃSKU MAZOWIECKIM.

TEREN FABRYKI RUDZKIEGO W LATACH 20-30 XX WIEKU. W TRAKCIE II WOJNY ŚWIATOWEJ ZNAJDOWAŁ SIĘ TAM OBÓZ PRACY NALEŻĄCY DO KONCERNU KRUPPA. TO PRAWDOPODOBNIENIE Z NIEGO UCIEKLI ŻYDZI, KTÓRZY UKRYWALI SIĘ U ZOFII KUR. FOTOGRAFIA ZE ZBIORÓW TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ MIŃSKA MAZOWIECKIEGO.

Kur Zofii kazano iść do mieszkania i żandarm wszedł za nią i strzelił w mieszkaniu, zabijając ją, i ten sam żandarm wyniósł lepsze rzeczy z mieszkania i rzucił granat do mieszkania i strzelił w poszycie, zapalając dom. Kur Aleksander kopał dół i Frelak Stanisław, po wykopaniu dołu Frelakowi kazano wyjść, a Kura Aleksandra zabito w dole i do tego dołu wrzucono trzech Żydów i zakopano.

**PROTOKÓŁ PRZESŁUCHANIA ŚWIADKA KAZIMIERZA GNIADY
Z 15 KWIETNIA 1948 ROKU, APW, SOW, 3165, K. 15.**

[...] około godziny 3.00 w nocy słyszałem wybuch granatów i po chwili przyszło do mojego domu dwóch Niemców i jeden policjant granatowy i poprowadzili mnie wraz z innymi do domu Kur Zofii, było już dwóch Żydów zabitych, a jeden ranny, widziałem jak Kur Aleksander kopał dół i Frelak Stanisław, po wykopaniu dołu Frelakowi kazano wyjść, a Kura Aleksandra zabito w tym dole, a mi kazano Żydów, które byli zabite w parsku [ziemiance], wrzucić do dołu i zakopać. Kur Zofia była zabita w mieszkaniu i jeden żandarm z policją wynieśli lepsze rzeczy z mieszkania, jeden żandarm strzelił z karabinu w poszycie domu i dom się zapalił. Widziałem list u żandarma, który mówił, kto przetrzymuje Żydów, to go to samo czeka, pokazując list, że to jest dowód, z którego się to wydało, i słyszałem, jak policjanci granatowi mówili, że jest ten list, z którym Kur Zofia chodziła po pieniądze, do kogo, to nie słyszałem, po zakopaniu dołu i spaleniu chałupy zostałem zwolniony do domu.

**PROTOKÓŁ PRZESŁUCHANIA ŚWIADKA JANA DĘBICKIEGO
Z 15 KWIETNIA 1948 ROKU, APW, SOW, 3165, K. 16-17.**

Daty nie pamiętam, było to w miesiącu czerwcu 1943 roku, około godziny 2.00 w nocy. Spałem w stodole i na huk granatów obudziłem się, patrząc, co się stało. Zauważył mnie żandarm niemiecki, który stał w podwórku, i zawołał mnie do siebie, z tej wsi żandarmi zgonili kilka osób i kazali iść naprzód i doprowadzić do zabudowań Kurów. Żandarmi kazali mi, abym szukał Żydów, i wskazując schron, i zacząłem rozbierać z wierzchu, byli tam Żydzi ranni od granatów, które rzucili żandarmi poprzednio do tego schronu. Żydów było trzech, kazano nam wyjść i zrewidować Żydów. Po zrewidowaniu kazano kopać ten sam dół na głębszy. Kopał Kur Aleksander, Frelak Stanisław, po wykopaniu dołu kazano nam wyjść, a Kurowi kazano kopać dalej, co po chwili żandarm strzelił mu w głowę z tyłu. Kur Zofię zabito w mieszkaniu i podpalono dom. Listu u żandarma nie widziałem, lecz słyszałem, jak przed zabiciem Kur Zofia prosiła żandarmów. To jeden z żandarmów czytał list jej i powiedział, że to jest świadek, ten list, że przetrzymuje Żydów, tyle jest mi wiadome w tej sprawie.

**PROTOKÓŁ PRZESŁUCHANIA ŚWIADKA JÓZEFA KSIĄŻKA
Z 17 KWIETNIA 1948 ROKU, APW, SOW, 3165, K. 20-21.**

WIEŻA CIŚNIENI NA TERENIE FABRYKI RUDZKIEGO. FOTOGRAFIA ZE ZBIORÓW TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ MIŃSKA MAZOWIECKIEGO.

Program **Zawołani po imieniu** rozpoczął się w Sadownem, w Narodowy Dzień Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką 24 marca 2019 roku. Kamień z pamiątkową tablicą został uroczystie odsłonięty przed domem Leona, Marianny i Stefana Lubkiewiczów – rodziny piekarzy zastrzelonej przez Niemców za pomoc Żydom. Od tego czasu upamiętniliśmy osiemdziesiąt siedem osób w trzydziestu trzech miejscach.

W 2019 roku uroczystości odbyły się w Sadownem, Porębie-Kocęby, Skłodach-Piotrowicach, Ostrowi Mazowieckiej, Stoczku, Nurze, Waniewie i Czyżewie-Sutkach. W 2020 roku upamiętnienia zorganizowano w miejscowościach: Sterdyń, Wierzchowisko, Tworki, Marki, Tomaszów Mazowiecki i Stary Lipowiec. W 2021 roku upamiętnienia w ramach programu odbyły się w Bieczu, Rządzewie, Grądach-Woniecku, Olesinie, Mikołajkach, Opoce Dużej, Węgrowie i Treblince.

W zeszłorocznym sezonie programu uroczystości odbyły się w Brzozie Królewskiej, Hucie Mińskiej, Poświętnem, Brzostku, Chmielniku, Majdanie Nowym i Rzeszowie. W Brzozie Królewskiej uczciliśmy zamordowanych przez Niemców Katarzynę i Sebastiana Kazaków oraz ukrywanych przez nich Żydów, w tym Chanę Stiller. W Hucie Mińskiej „zawołaliśmy po imieniu” starszego wachmistrza Kazimierza Przekorę, który w czasie Holokaustu

PROF. MAGDALENA GAWIN, INICJATORKA PROGRAMU „ZAWOŁANI PO IMIENIU”, Z RODZINĄ UPAMIĘTNIONYCH WACŁAWA I MARIANNY STRADOWSKICH, CHMIELNIK, WRZESIEŃ 2022 R.

udzielił schronienia trzem nieznanym żydowskim mężczyznom i wraz z nimi poniósł śmierć z rąk niemieckich żandarmów. W Poświętnem upamiętniliśmy gospodarzy Józefę i Józefa Dmochów oraz podsottysa Jana Kowalskiego z Helenowa, którzy zostali rozstrzelani za ukrywanie dziesięciorga Żydów. W Brzostku upamiętniliśmy Jana Jantonia z Woli Brzosteckiej, który pomagał ukrywającej się w lesie rodzinie Fischów oraz Apolonię i Stanisława Gaconiów z Bukowej, zabitych przez Niemców wraz z ukrywanym dzieckiem z żydowskiej rodziny Korzenników. W Chmielniku uczciliśmy zamordowanych Mariannę Stradowską i jej syna Wacława Stradowskiego, którzy pomagali dwóm braciom Pasternakom oraz nieznanemu małżeństwu z dzieckiem. W Majdanie Nowym przywołaliśmy historię jego mieszkańców - Jana Gniduły, Katarzyny Kowal, Józefa Kowala, Anastazji Łubiarz, Marianny Łubiarz, Katarzyny Margol oraz Kazimierza Szabata, zabitych za pomoc udzielaną Icie Becher oraz rodzinie Feilów. W Rzeszowie upamiętniliśmy Michała Stasiuka, który pomagał Żydom ukrywającym się w podziemiach rzeszowskiego rynku. W trakcie trwającego cyklu upamiętnień w Złotopolicach uczciliśmy pamięć Ignacego Ambroziaka, Stefana Trzcńskiego i Stanisławy Trzcńskiej oraz Władysława Muchowskiego. W Somiance zawołaliśmy po imieniu Mieczysława Żemojtela oraz ratowaną przez niego Annę Kowalską. W Markowej odstoniliśmy tablicę poświęconą „Zawołanym po imieniu” oraz włączyliśmy do programu rodzinę Ulmów.

UPAMIĘTNIENIE IGNACEGO AMBROZIAKA, WŁADYSŁAWA MUCHOWSKIEGO, STEFANA I STANISŁAWY TRZCIŃSKICH, ŻŁOTOPOLICE, MAJ 2023 R.

UPAMIĘTNIENIE APOLONII I STANISŁAWA GAONIÓW I JANA JANTONIA, BRZOSTEK, CZERWIEC 2022 R.

UPAMIĘTNIENIE JÓZEFY I JÓZEFA DMOCHÓW I JANA KOWALSKIEGO, POŚWIĘTNE, CZERWIEC 2022 R.

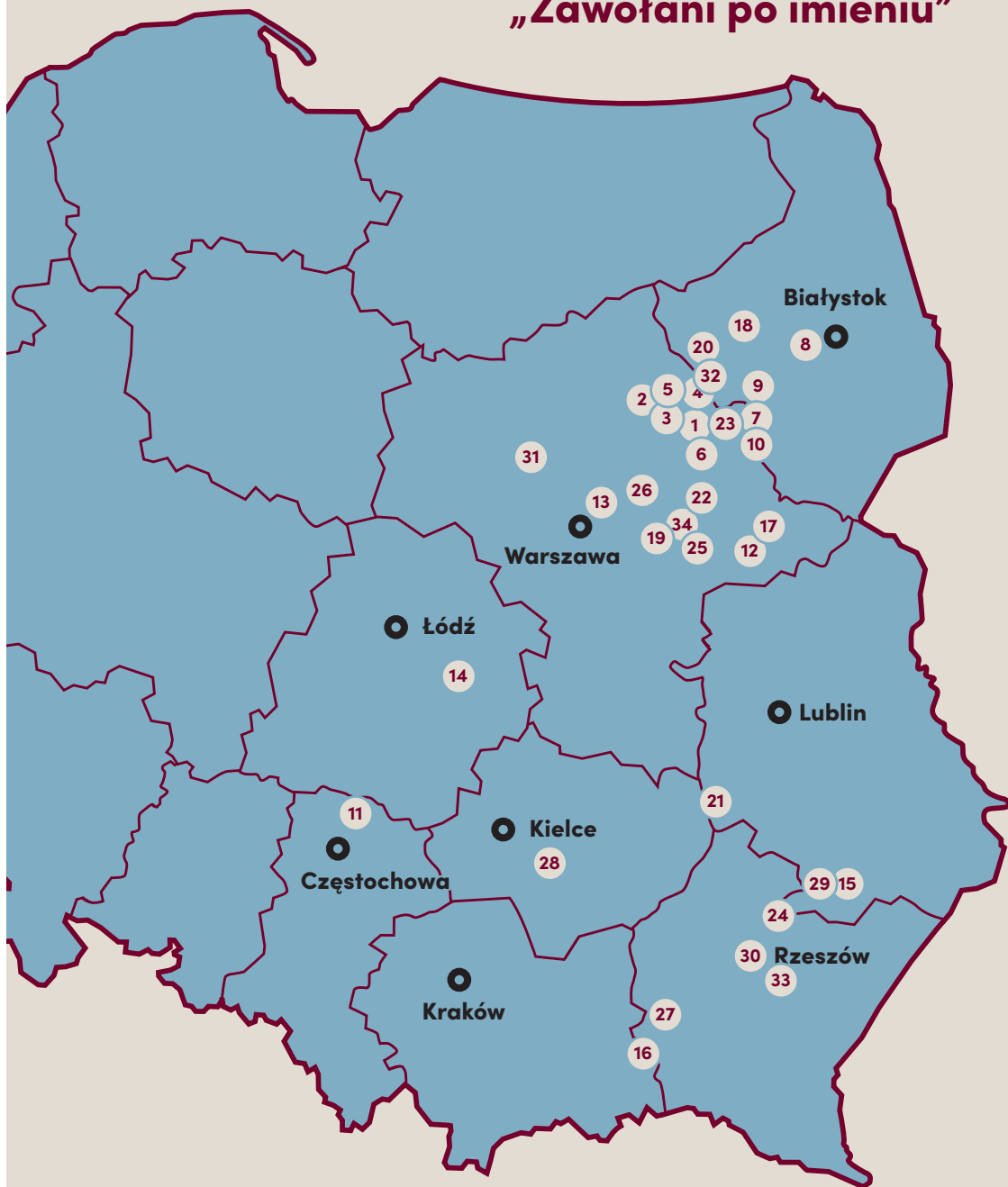
UPAMIĘTNIENIE MICHAŁA STASIUKA, RZESZÓW, LISTOPAD 2022 R.

Miejsca upamiętnień

- 1 **24 marca 2019 Sadowne**
Marianna, Leon
i Stefan Lubkiewiczowie
- 2 **9 czerwca 2019 Poręba-Kocęby**
Piotr Leszczyński
Antoni Prusiński
- 3 **16 czerwca 2019**
Skłody-Piotrowice
Aleksandra i Hieronim
Skłodowscy
- 4 **29 czerwca 2019**
Ostrów Mazowiecka
Jadwiga Długoborska
- 5 **29 czerwca 2019**
Ostrów Mazowiecka
Lucyna Radziejowska
- 6 **30 czerwca 2019 Stoczek**
Julianna, Stanisław, Henryk
i Wacław Postkowie
- 7 **22 września 2019 Nur**
Wacław Budziszewski
- 8 **6 października 2019 Waniewo**
Władysława i Stanisław
Krysiewiczowie
- 9 **27 października 2019**
Czyżew-Sutki
Franciszek Andrzejczyk
- 10 **4 czerwca 2020 Sterdyń**
Franciszek Augustyniak, Zygmunt
Drgas, Franciszek Kierylak, Ewa
Kotowska, Józef Kotowski, Stanisław
Kotowski, Marian Nowicki, Stanisław
Piwko, Jan Siwiński, Zygmunt Uziębło,
Aleksandra Wiktorzak
- 11 **16 czerwca 2020 Wierzchowisko**
Franciszka i Józef Sowowie
- 12 **19 czerwca 2020 Tworki**
Zofia i Feliks Bogusław Krasuscy

- 13 **15 września 2020 Marki**
Marianna, Władysław i Stanisława
Banaszkowie
- 14 **22 września 2020**
Tomaszów Mazowiecki
Karolina Juszczykowska
- 15 **8 października 2020**
Stary Lipowiec
Katarzyna Grochowicz, Anastazja
Kusiak, Roman Kusiak, Franciszek
Kusiak, Katarzyna Rybak, Jan Zaręba
- 16 **23 marca 2021 Biecz**
Józef Pruchniewicz
- 17 **28 maja 2021 Rzęzów**
Piotr, Franciszek i Antoni Domańscy
- 18 **9 czerwca 2021 Grądy-Woniecko**
Piotr Kościelecki
- 19 **25 czerwca 2021 Olesin**
Bolesław Książek
- 20 **2 lipca 2021 Mikołajki**
Antoni Kenigsman
- 21 **30 września 2021 Opoka Duża**
Apolonia i Piotr Likosowie
- 22 **26 października 2021 Węgrów**
Leokadia Piątkowska
- 23 **25 listopada 2021 Treblinka**
Jan Maletka
- 24 **24 marca 2022 Brzóza Królewska**
Katarzyna i Sebastian Kazakowie
- 25 **26 kwietnia 2022 Huta Mińska**
Kazimierz Przekora
- 26 **14 czerwca 2022 Poświętne**
Józefa i Józef Dmochowie,
Jan Kowalski
- 27 **22 czerwca 2022 Brzostek**
Jan Jantoń,
Apolonia i Stanisław Gaconowie
- 28 **15 września 2022 Chmielnik**
Maria i Wacław Stradowscy
- 29 **29 września 2022 Majdan Nowy**
Jan Gniduła, Katarzyna Kowal,
Józef Kowal, Anastazja Łubiarz,
Marianna Łubiarz, Katarzyna Margol,
Kazimierz Szabat
- 30 **29 listopada 2022 Rzeszów**
Michał Stasiuk
- 31 **10 maja 2023 Złotopolice**
Ignacy Ambroziak, Stefan Trzcński,
Stanisława Trzcńska, Władysław
Muchowski
- 32 **21 czerwca 2023 Somianka**
Mieczysław Żemojtel
- 33 **3 września 2023 Markowa**
Odświeżenie tablicy poświęconej
Zawołanym po imieniu oraz
włączenie do programu Rodziny
Ulmów
- 34 **21 września 2023 Gamratka**
Zofia i Aleksander Kurowie

Mapa programu „Zawołani po imieniu”

Program uroczystości

11.00

Msza Święta

Kościół Parafialny pw. św. Jana Chrzciciela
w Mińsku Mazowieckim

12.15

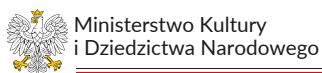
Odświeżenie tablicy upamiętniającej i złożenie kwiatów

Teren przed placem zabaw w Gamratce

ORGANIZATOR

INSTYTUCJA NADZORUJĄCA

WSPÓŁORGANIZATORZY

POWIAT MIŃSKI

MIASTO MIŃSK
MAZOWIECKI

Gmina
Mińsk Mazowiecki

PARTNER

